

КАЛІНІНА-ШАМРАЙ В.Р.
(Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка)

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТУ
ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ БЕЛЬГІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКИ ЗІ СФЕРИ ОСВІТИ ТА ХАРЧУВАННЯ)

The article covers lexical particularities of the French Language in Belgium in the vocabulary of education and meals sector. The analysis resulted in the classification of belgicisms upon three criterions of systems changes between significant and signification. The data for study were taken from periodicals as well as the fiction of the above French-speaking region.

Key words: *French Language in Belgium, French Language in France, belgicisme, significant, signification, slang, administrative belgicisme.*

Стаття присвячена вивченню лексичних особливостей французької мови Бельгії у сфері освіти та харчування. Ілюстративним матеріалом стали бельгійські періодичні видання та художня література. Стаття відповідає науковій темі кафедри французької філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Графеміка та орфографіка сучасної французької мови”, яка є складовою теми університету “Розвиток і взаємодія мов і літератур в умовах глобалізації світових процесів” № 06Б Ф044-01.

При вивченні мов не можна не звернути увагу на їх різноманітність та відмінності, які спостерігаються не лише у мовах різних країн, а й у мові в межах однієї країни. За наших часів французька мова є широко розповсюдженою у різних частинах світу. Налічується біля шестисот мільйонів носіїв у п'ятдесяти п'яти країнах світу. В. Клоков запропонував класифікацію, згідно якої визначаються три типи франкомовних країн [Клоков 1982]. До першої групи вчений відносить Бельгію, Люксембург, Швейцарію та Канаду. До другої групи належать незалежні країни, розташовані на Великих Антильських островах, такі як Гаїті, Домініканська Республіка тощо, та Заморські департаменти Франції: Гваделупа, Мартініка, Французька Гвіана та Реюньйон. До третьої групи належать африканські країни. Поза межами Франції кожна з цих франкомовних країн мала свій власний розвиток, створювала свою словникову базу та запроваджувала власне свої вирази та вимову.

Як відомо, лексичні особливості становлять один із аспектів відмінностей національного варіанту французької мови Бельгії від французької мови Франції. Для позначення певних лексичних одиниць у цій статті вживатимемо терміни *французька мова Бельгії* (ФМБ) та *французька мова Франції* (ФМФ). Крім того, ми надаємо всі відомі графічні варіанти (два або більше) для бельгіцизмів, які не мають сталої форми та наводимо транскрипцію слів, що мають у своєму складі невласливі для ФМФ фонограми.

Вивченню лексичних особливостей французької мови Бельгії присвячені роботи таких зарубіжних дослідників, як [Гак 1986; Кручиніна 1980; Лефевр 1977; Ніколасва 2006; Vlampaing, Goosse, Klinkenberg, Wilmet 1997; Hanse, Doppagne, Bourgeois-Gielen 1971; Lebouc 1998] тощо.

Невпинне зростання інтересу сучасної лінгвістичної науки до вивчення особливостей французької мови Бельгії на лексичному рівні та недостатне

висвітленням цього аспекту у вітчизняній лінгвістиці роблять наше дослідження особливо **актуальним**.

Метою статті є виявлення відмінностей ФМБ на лексичному рівні в результаті дослідження ілюстративного матеріалу та класифікація відповідних бельгіцизмів за ознаками системних змін, що існують між сигніфікантом та сигніфікатом.

Матеріалом для аналізу були тексти, що належать до періодичних видань та художніх творів досліджуваного франкомовного регіону.

Об'єкт дослідження становлять лексичні особливості французької мови Бельгії, а його **предметом** є "*бельгіцизми*", що належать до двох вагомих прошарків лексики, а саме сфери освіти та харчування, у порівнянні з французькою літературною нормою.

Перше згадування терміну "бельгіцизм" знаходимо ще у 1811 році у книзі Антуана-Фіделя Поярта "*Flandricismes, wallonismes et expressions impropres dans la langue française*".

У минулому столітті М. Лефевр розуміє під *бельгіцизмом* "окремі слова, вільні словосполучення та сталі фрази, притаманні розмовній та письмовій мові Бельгії..." [Лефевр 1977, с. 111]. Наведене вище визначення бельгіцизма ми приймаємо у цій статті.

Новизна нашого дослідження полягає у тому, що вперше у вітчизняній лінгвістиці саме у цьому аспекті системних змін висвітлюються та аналізуються лексичні особливості ФМБ.

Згідно Ф. де Соссюру, під літературною мовою ми розуміємо не лише мову літератури, а й будь-яку опрацьовану мову, якою користується ціла спільнота [Соссьюр 1998, с. 245]. В процесі розвитку літературних мов цілком природним є їх варіативність. Варіативна соціолінгвістика була започаткована у 60-х роках минулого століття американським лінгвістом В. Лабовим, який побудував теоретичні та методологічні основи вивчення варіативності мов [Labov 1976].

Як зазначає В. Гак, форми розбіжностей між варіантами літературної мови стосуються її структури (системи), *мовної норми* та норми мовлення (*узусу*) [Гак 1986, с. 48]. У сфері значимих одиниць (граматичні форми та слова) системні зміни у варіантах мови зводяться до змін співвідношень між *позначенням* (сигніфікантом) та *позначеним* (сигніфікатом) [Соссьюр 1998].

В. Гаком було запропоновано таку класифікацію згаданих вище системних змін [Гак 1986, с. 48]:

1. Інше позначення – інше позначене – тобто ні слово, ні реалія не відомі у Франції.

2. Збереження позначеного та нове позначення. Йдеться про введення нового слова, що відповідає тій самій реалії.

3. Те ж саме позначення при зміні позначеного. У цьому випадку відбувається переосмислення позначеного.

Наявність лексичних відмінностей можна спостерігати у різних сферах суспільного життя. Для нашого дослідження було обрано сферу освіти та харчування. Певна кількість відібраних нами термінів присутня у тлумачних словниках французької мови, зокрема у Le Robert та Larousse з позначкою регіоналізм. Значення частини слів, які не фігурують у французьких словниках і не мають еквіваленту у ФМФ, можна розтлумачити описово. Усі ці слова можливо класифікувати за трьома ознаками системних змін між позначеним і позначенням. Так, до **першої групи** належать слова, що є бельгійськими національними реаліями і не мають свого еквівалента у ФМФ. До **другої групи** відносимо бельгіцизми, що виникають

внаслідок зміни позначення при збереженні позначеного. Для слів, що належать до **третьої групи**, є характерним протилежний феномен – тобто зміна позначеного за наявності того самого позначення.

У результаті аналізу ілюстративного матеріалу нами було виявлено певну кількість бельгіцизмів, що належать відповідно до кожної з цих груп. Отже, аналіз слів, що належать до сфери освіти, дозволив нам розподілити їх таким чином:

До першої групи відносимо іменник *kot* (m) і його похідні – *koteur* (m), *koteuse* (f) та дієслово *koter* (студентська кімната, наймач або наймачка кімнати, наймати кімнату). Якщо звернутися до етимології слова *kot*, то воно є фландріцизмом, який у перекладі з фламандської означає вбудована шафа або комора.

До другої групи належать слова шпартгалка, якому відповідає *copion* (m) у французькій мові Бельгії та *antisèche* (f) у французькій мові Франції, відзнака – *distinction* (f) у ФМБ та *mention* (f) у ФМФ, дошка оголошень – *valves* (f, pl) – *tableau d'affichage*, паперова папка для документів – *farde* (f) – *chemise à documents* (f), коректор – *tipp-ex* (m) – *blanc* (m), кулькова ручка – *bic* (m) – *stylo à bille* (m). Два останніх бельгіцизми *tipp-ex* та *bic* походять від назв однойменних фірм. До цієї групи відносимо також сталий вираз *frotter la manche*, якому відповідає образний вислів у ФМФ *lécher les pieds* (або *lécher les bottes*) – підлабузнитися та його похідні: *frotte-manche* – *flatteur* – підлабузник та *manchabalisme* (m) – *flagornerie* (f) – підлабузництво тощо.

Певна кількість слів зустрічається у Франції, але з іншим лексичним наповненням. Так, *fourche* (f) у французькій мові Франції має значення “вилка” або “розвилка”, а у французькій мові Бельгії – вікно у розкладі, *auditoire* (m) – слухачі, публіка у ФМФ та аудиторія у ФМБ, *buse* (f) – вентиляційна труба або сопло у ФМФ та провал під час іспиту у ФМБ, *cote* (f) – доля, квота у ФМФ та оцінка у ФМБ, *satisfaction* (f) – задоволення у ФМФ та оцінка задовільно у ФМБ, *élocution* (f) – мовлення у ФМФ та усний виклад у ФМБ, *bloquer* – блокувати у ФМФ та зубрити у ФМБ, *brosser* – чистити щіткою у ФМФ та прогулювати у ФМБ. *Humanités* вживається у ФМФ зі значенням “гуманітарні науки”, “класична освіта”, тоді як у ФМБ йдеться про середню освіту як з вивченням грецької мови та латини, так і без нього. Слово *rhétorique* зберігається у французькій мові Франції зі значенням риторика або пихате красномовство, тоді як у французькій мові Бельгії воно має значення “випускний клас”. Усі ці бельгіцизми ми відносимо до згаданої вище **третьої групи**.

Зважаючи на те, що Бельгія є незалежною державою, цілком природним є той факт, що вона має свою законодавчу базу та адміністративні назви, які докорінно відрізняються від відповідної французької термінології та повсякденних виразів, що вживаються у Франції. У Ж. Анс, А. Доппань та Е. Буржуа-Жілен цей різновид бельгіцизмів одержав назву *адміністративний бельгіцизм* [Hanse, Doppagne, Bourgeois-Gielen 1971]. Серед проаналізованих слів нами було виявлено декілька відповідних прикладів. Так, до згаданих вище адміністративних бельгіцизмів відносимо слова та словосполучення *académique*, *professeur ordinaire* (найвищий ступінь в ієрархії університетських викладачів), *professeur extraordinaire* (викладач, що працює в університеті за сумісництвом), *distinction* (f), *subsidiar*, *subsidiar*, *humanités*, *romane* у значенні романська філологія тощо. Прикметник *académique* у Бельгії став найуживанішим у галузі університетської освіти і утворив безліч словосполучень, таких як *salle académique*, *séance académique*, *année académique*,

rentrée académique, calendrier académique, grades académiques, quart d'heure académique тощо.

Крім того, є терміни, притаманні шкільному та університетському *argo*: *bloquer, bloqueur* (зубрити, зубрій) та *bloque* (f), *bloc* (m) або *blocus* (m) – зубріння. Перший варіант виявлено у Брюсселі, другий – у Льєжі, а третій у Лувені. А також слова *brosser* (les cours), *brosseur* (прогулювати, прогульник), *bitu* (п'яний), *student* [stydənt], що зустрічається в Брюсселі та Лувені і т.ін.

Кухня кожної країни має свої фірмові страви, притаманні лише цій країні. Ці відмінності національної кухні звісно знаходять своє відображення у словниковому складі мови.

Наприклад: *caraque* (m) – кругла карамель в шоколаді, *manon* (m) – цукерки з білого шоколаду з начинкою, *croustillon* (m) – пончики, приготовані у фритюрі та посипані цукровою пудрою, *lacquemants* (m) – гаряча вафля з начинкою, *nin-nacs* або *nicnacs* (m) – маленьке печиво часто у формі літер алфавіту, *cougnou, counole* або *cougnole* (f) – (різдвяний хліб, прикрашений Христом-дитиною, або з використанням інших мотивів), *spéculoos* або *spéculaus* [spekylo:s] (m) – *biscuit* (m) à la cassonade – (фігурне печиво з пісочного тіста з цукровим сиропом), *babelutes, babeluttes* або *babluttes* (f) – *bonbon* (m) au miel – (різновид карамельної цукерки, ароматизованої медом), *waterzooi* [waterzo:] або *waterzoei* (m) [waterzu:] – (суп, що готується з цілої курки з додаванням вершків) тощо. Всі ці слова позначають фірмові національні страви, тобто є національними реаліями. Саме тому ми вважаємо за можливе віднести їх до **першої групи**. Серед них окрему підгрупу становить бельгійське пиво, яке налічує біля 680 найменувань. Наприклад, найпопулярніше брюссельське пиво *gueuze* (f), міцне бельгійське пиво *lambic* (m), вишневе пиво *kriek* [kri:k] (f) та ін.

До другої групи відносимо такі слова як рідкий сир, якому у французькій мові Франції відповідає *fromage* (m) blanc, а у французькій мові Бельгії – *maquée* (f), фруктовий пиріг – *chausson* (m) aux fruits у ФМФ та *gosette* або *gozette* (f) у ФМБ, рибний ринок – *marché aux poisons* (m) – *minque* (f), шинок – *bistrot* (m) – *caberdouche* (m), оселедець – *hareng saur* (m) – *sauret* або *soret* (m), сало – *lard* (m) *spek* (m), ложка – *cuillère* (f) – *klouch* (m) (de sauce) (регіон м. Брюссель), блюдо – *soucoupe* (f) – *sous-tasse* або *soutasse* (f) та ряд словосполучень: цукрова пудра – *sucre en poudre* – *sucre impalpable*, газувана вода – *eau pétillante* – *eau spitante*, глибока тарілка – *assiette creuse* – *assiette profonde* тощо.

Певну кількість слів, що існують у французькій мові Франції, але мають інше лексичне значення порівняно з їх омонімами у французькій мові Бельгії, ми відносимо до **третьої групи**. Так, слово *chique* (f) у ФМФ має значення “грудка жувального тютюну” або “здуття на щоці” (розм.), тоді як у ФМБ – це цукерка, бельгіцизм *miche* (f), який можна почути у Льєжі, відповідає маленькому круглому хлібцю на відміну від ФМФ, де йдеться про великий круглий хліб, *pâté* (m), яке у ФМФ має значення “м'ясний або рибний паштет”, у ФМБ належить до кондитерських виробів і перекладається як тістечко з кремом або шоколадом. Приводом для непорозумінь нерідко стає слово *bonbon* (m), яке також існує в обох краях з різним значенням. Так, у ФМФ – це цукерка, а у ФМБ – це печиво. Слово *praline* (f) у ФМФ має значення “обцукрований та підсмажений мигдаль”, а у ФМБ – цукерки з начинкою, *pistolet* (m) у ФМФ – це вид зброї – пістолет, а у ФМБ – маленький круглий хлібець.

До 19 століття слова *déjeuner, dîner, souper* позначали у Франції відповідно сніданок, обід, вечеря. Згодом час прийому їжі пересувається. Снідають, обідають та вечеряють пізніше. І на початку 19 століття у Франції закріплюється нова система харчування: *petit déjeuner, déjeuner, dîner*, а в Бельгії залишається стара. Отже, у ФМФ відбувається переосмислення позначеного. Так, *déjeuner* набуває значення обід, *dîner* – вечеря, а *souper* – пізня вечеря після повернення з театру або вечірки. Це дає нам змогу віднести три зазначені вище бельгіцизми – *архаїзми* до **третьої групи**. Водночас, аналізуючи термін *petit déjeuner* у ФМФ, доходимо висновку, що йдеться про введення нового слова, яке відповідає тій самій реальності (сніданок).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження лексики зі сфери освіти та харчування французької мови Бельгії нами було виявлено бельгіцизми, які належать до трьох груп, утворених відповідно до системних змін, що мають місце між позначеним і позначенням. Так, **перша група** містить слова, що позначають бельгійські національні реальності і не мають свого еквівалента у ФМФ. **Друга група** – бельгіцизми, що утворюються внаслідок зміни позначення при збереженні позначеного. І **третья група** – слова, що виникають при зміні позначеного за наявності того самого позначення. Вивчаючи бельгіцизми, що належать до сфери харчування, ми виявили значнішу кількість прикладів, які відносяться до першої групи, порівняно з лексикою зі сфери освіти. Крім того, як свідчить аналіз, освітня тематика містить певну кількість слів, що належать до шкільного або університетського аргю, та адміністративні бельгіцизми.

Перспективним на нашу думку є дослідження інших лексичних аспектів французької мови Бельгії з метою створення класифікації бельгіцизмів за ознаками системних змін між сигніфікантом та сигніфікатом та виявлення впливу лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів на розвиток словникового складу ФМБ.

Література

- Гак В.Г. Введение во французскую филологию. М.: Просвещение, 1986.–183 с.
 Клоков В.Т. Французский язык в странах западной Африки. Экстралингвистический обзор. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1982. – 61 с.
 Кручинина И.И. Лексические валлонизмы во французском языке Бельгии // Романские языки в социальном и географическом пространстве: Межвуз. тематик. сборник. – Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1980. – С. 80-88.
 Лефевр М.Л. Влияние регионализма на французский язык в Бельгии // Морфолого-семасиологические исследования (на материале герм.-ром. яз.) : сб. ст. – Ростов н/Д: РГПИ, 1977. – С. 104–112.
 Николаева Э.А. Первичное фразообразование в бельгийском варианте французского языка: семантический аспект: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2006. – 22 с.
 Соссюр Фердинан де Курс загальної лінгвістики / Переклад з французької. – К.: Основи, 1998. – 324 с.
Français en Belgique. Une langue, une communauté / Blampain D., Goosse A., Klinkenberg J.-M., Wilmet M. – Bruxelles: Duculot, 1997. – 548 p.
Hanse J., Doppagne A., Bourgeois-Gielen H. Chasse aux belgicisms. – Bruxelles: Office du bon langage, 1971. – 163 p.
Labov W. Sociolinguistique. – P.: Ed. de Minuit, 1976. – 457 p.
Lebouc G. Le belge dans tous ses états. – P.: Ed. Bonneton, 1998. – 160 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Aventin C. Le cœur en poche.* – P.: Mercure de France, 1988. – 244 p.
Cliff W. Marcher au charbon. – P.: Gallimard, 1978. – 128 p.
Le Soir 17.02.1993 ; 08.09.2007 ; 27.04.2009.
La Libre Belgique, 25.04.2009 [Електронний ресурс] /–Режим доступа:

http://www.lalibre.be/index.php?view=article&art_id=498026 *La Libre Belgique*,
20.03.2009 [Електронний ресурс] /–Режим доступа:
http://www.lalibre.be/index.php?view=article&art_id=490065
http://www.lalibre.be/index.php?view=article&art_id=490065

МАРТИНІВ О.М.
(Київський нац. ун-т)

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУЧАННЯ ЯК НОСІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

The article deals with the phraseological units in the German language with a component of a phonetic symbol as a bearer of national and cultural information.

Key words: *phraseological units, empiricism, model, ethnic consciousness, native speaker.*

Слух традиційно вважається однією із основних перцепцій в життєдіяльності людини, який дає їй велику кількість інформації про оточуючий світ. Саме такої точки зору притримувались ще давньогрецькі філософи, а згодом ця теорія переросла в широкий напрямок філософської думки XVIII століття та отримала назву емпіризм. Найбільш відомі емпіристи Томас Гоббс, Джон Локк та Джордж Берклі пропагували філософську ідею, зміст якої полягав в тому, що всі знання, які отримує людина є результатом її чуттєвого досвіду. Згодом слухове сприйняття та звук як його об'єкт, які належали до однієї із сфер досліджень емпіристів, стають предметом вивчення інших наукових дисциплін, зокрема, лінгвістики.

Мовні одиниці, які позначають звучання багатопланово аналізуються в прагматичному, психолінгвістичному та функціональному аспектах. Але серед значної кількості праць, присвячених лексичним одиницям, які вербалізують звучання, поза увагою науковців залишаються фразеологізми на позначення звуку та їх роль як носіїв національно-культурної інформації. Останнім часом саме цей аспект фразеології стає предметом досліджень все більшої кількості лінгвістів (О. Селіванової, В. Ужченка, В. Маслової, Д. Добровольського, М. Алефіренка, А. Вежбицької), тому, на нашу думку, саме лінгвокультурний аспект німецької фразеології, який ґрунтується на емпіричному досвіді є на сьогодні найбільш актуальним.

Мета нашої статті – дослідити національно-культурну специфіку фразеологічних одиниць німецької мови з компонентом на позначення звучання та проаналізувати особливості взаємозв'язку мови та культури.

Завдання дослідження полягає у вивченні ролі фразеологізмів як носіїв національно-культурної інформації німецького народу та дослідження особливостей їх виникнення. Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці німецької мови з компонентом на позначення звучання. Предмет дослідження – національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць німецької мови, що позначають звучання.

Мова тісно пов'язана з культурою, оскільки мова – обов'язкова передумова розвитку культури в цілому, вона не існує поза культурою, а є основною формою її